

Տարեկան 10 րուբլի, վեց ամիսը՝ 6 րուբլի, երեք ամիսը՝ 3 ր. 50 կ. հատուկ 5 կոպեկի:
Ըստ անորոշ դրվում են թիֆլիսում միմյանց խմբադրամները:

Խմբագրության հասցեն՝ Тифли. Редакция «Нор-Дар»
կամ Tiflis. Rédaction «Nor-Dar»:

Խմբագրատունը բաց է ամեն օր (բացի տոն օրերից) ժամը 9-ից մինչև 2-ը: Ցարատարությունը ընդունվում են ամեն թիվերովով:
Ցարատարությունների բաժին 2 կ., լեզվաների համար՝ կրկնապատիկ:

ԵՓԵՍՈՍ 3 ՅԱՐՈՒԹԻՆԵԱՆ ՏԵՐ ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆՑ և գումարը սրտ օրիորդ՝ ՆՈՒՆԵՆ ՍՈՐԳՍԵԱՆ, ցաւօք սրտի լայնում են առաջինը՝ իւր ամուսնու, իսկ երկրորդը՝ իւր սիրելի հօր ԹԻՓԻԼԻՍԻ առաջնակարգ վաճառական ՍՈՐԳՍՈՅ ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆ ՏԵՐ ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆՑի մահը, խնդրում են իրենց բարեկամներին և ծանոթներին, շնորհ բերելու նրա լուրջարկաբանական հանգիստին, որ տեղի կ'ունենայ ամսույ 8-ին կիրակի առաւօտեան 10 ժամին, իւր սեպհական տանին՝ Սալեոնի փողոցում № 9, գէպի Ջիգորաշէնի սր. Աստուածածնայ եկեղեցին:
Յունիսի 7-ին, շաբաթ երեկոյեան ժամը 7-ին կը լինի անշիւծ:
2—1

ԲՈՎԱՆԳԱՆՈՒԹԻՒՆ

Առաջնորդողը — Պօլսի Ազգային Ժողովի մէջ արժող ունի:

Քրոնիկոն. — 1 օրեր: Հողային և անձնական իրաւունքը հին վրաստանում (Հարուստի):

Քաղաքական. — Ազգային: Խառն ռուբլի:

Նոր-Գար. — հեռագրի մասին:

Բանասիրական. — Գեղեցիկ ձախիսի մէջ:

Յայտարարութիւնն է:

Ամբարնոց գնացող բաժանորդները «Նոր-Գար»-ի համարները ստանալու համար պէտք է կանխիկ 60 կոպեկ վճարեն:

Թիֆլիս, 4 Յունիսի 1886

ՊՈԼՍԻ ԱԶԳԱՅԻՆ ԺՈՂՈՎԻ ՄԵՋ ՏԻՐՈՂ ՈՂԻՆ

Որտեղ մարդիկ խմբվում են, ժողովներ են կազմում, գործում են, այնտեղ էլ կիրքը, կարծիքները տալիս են իրենց, կարծիքները տալիս են իրենց, կարծիքները տալիս են իրենց, կարծիքները տալիս են իրենց:

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ԳԵՂԵՑԻՎ ՀՈՒՓՈՒՄԻՆ

(Ա. քաղաքի կենտրոնը)

Ա.

1884 թ. աշնան ամիսները մինչ էր և օրը կիրակի. ամբողջ քաղաքը խօսում էր քան պատրաստութիւն. ներքի վերայ, որ Ակոր աղան արեւ էր իւր անդամների դասեր հարսանեաց համար: Եւ իրաւ այդ առաջին անգամն էր, որ Ակոր աղան այդպիսի մեծ ծախսերի մէջ էր ընկնում, թէ և նա ծրար էր և ապրում էր իւր «աղայութեան» վայել կերպով: Բայց այդ օրը նա չտալարար բացել էր իւր քաղաքի բերանը, որովհետեւ կատարում էր վաղուց երեւակայած ցանկութիւններից մինը և զիտարը — այդ օրը նրա անդամների դասեր՝ զեղեցիկ Հովհաննիսի հարսանեաց հանդէսն էր: Թէ և փեսան մի քիչ Ակոր աղայի քրոջ օրը չէր, բայց Հովհաննիսի քրտածն էր — ուրեմն և լաւ էր: Նոյնի իսկ քրտածն էր կարծես ուղղում էր այդ հանդիսին ժամակից լինելու առաջին քամին փչելով քիչ աստի. այն ամպերի կայաքերը, որոնք զիջում էին երկնակամարի վերայ, և պայծառ արեւակը զուրա նայելի՝ ցնծութիւն հարսանեակների և Ակոր աղայի:

Մի քայլից անո վաղուց, որտեղ զբոսնում էր Ակոր աղայի, երկայնական քաղաքի մոտ, առաւօտից լըցում էր լազուրութեամբ, վերնադարի կի պատշաճութեամբ կախում էր գլխու:

Թիւնները, շահերի հակառակութիւնները բաժանում են զրանց միմեանցից: Կուսակցութիւնների բաժանումը մարդիկ միմեանց գէտ մաքաւելիս, բնական է, որ զրանք միմեանց գէտ կծու լեզու բանացնեն, շատ անգամ կուսակցական ոգուց կուրացած՝ կուռի ժամանակ անարդարութեամբ վերաբերվեն գէպի միմեանց:

Բայց գործող գործող չէ, ստոր արարած է, ժողովը ժողով չէ, կուսակցութիւնը չէ ծառայում մի որեւէ հանրաշահ, ազնիւ նպատակի, եթէ իւրաքանչիւրը զրանցից հակառակորդի գէտ լալութիւնը տանելու և իւր նպատակին հասնելու համար գործ է գնում անխելք ստոր, դաւաճան, ամեն ժամանակներից, ամեն ազգերից դատապարտուած միջոցներ:

Հասարակական գործողը, մի ազգ

դան զուսուր լալութներ և զբռնակներ, որոնք միմեանց էին միմեանց հետ մեծ ճաշակով կենդանի ծաղիկներից պատրաստուած վեղելներով և նետաքերի նայով աչքից չէին խուսափում Հ. և Տ. առուերը:

Երեկոյեան ժամը 2-ին հիւրերը սկսեցին գալ. բազմաթիւ կառքերով լցուցած փողոցը, կոկոսած, զուգուած կանայք, աղջիկ պարոններ, երիտասարդներ ուրախ դէմքով բարեւում էին միմեանց և բարձրանում քաղաքի սանդուղներից վեր: Դահլիճի դրան մօտ կանգնած էր ինքը Ակոր աղան և ընդունում էր հիւրերին, ամենին իրենց արժանի կամակրանքներով, և ամեն շնորհակալութիւն պատասխանում էր:

— Շնորհակալ եմ, շնորհակալ քաղաքի (հիւրեր) ձեր տունը:

Ներքը սենեակում նստած էին տեղական նստազածները և երգում տաճկական և հայկական երգեր, որոնց գեղեցիկ և զմայլեցուցիչ ձայնից փողոցում հաւաքուի էին քաղաքի համարաւ բոլոր երեխաները:

Զնայելով Ակոր աղայի 48 տարեկան հասակին, նա կարծես այդ օրը երիտասարդացած էր, իւր սովորութեան հակառակ, նա արագ բարձրանում էր տանդուքներից և ցածրանում, առաւ զանազան հրամաններ ծառաներին և երեւին էլ պատշաճութեամբ նստած էր փողոցում կանգնած երեխաներին շարքերից: Մի ժամից յետ համարաւ բոլոր հիւրերը հաւաքուած էին և որովհետեւ սենեակները փոքր էին, զրա համար այդ մարդիկ առանձին իսկ կանայք առանձին սենեակներում էին Այդ երկու սենեակները

ներկայացնող ժողովը իրենց կոչման բարձրութեան վերայ չէին կանգնած, երբ զրանք հարկաւոր վարկեանում չէին կարող զսպել իրենց կրքերը և գնում, մանր, անձնական, կուսակցական հաշիւներին կը զոհեն ազգի արժանաւորութիւնը, ամբողջ սերունդներին ապագան, ընդհանուր ամենակենսական և թանկագին շահերը:

Որպէս զի ընթերցողը մի դատաւար կարգի ազգային ժողովում տիրող այն սեւ, պատմական երեւելի նախաձեռն մասին, որ աւելի մեծ վնասներ է հասցրել չարաչար հարուածել է ազգին և եկեղեցուն քան Յովհաննիսի և Լեւոնի մեծերի գէտները, մէջ կը բերենք այստեղ մի գէպը:

Դէպքը չէ վերաբերում կաթողիկոսական, և ոչ էլ պատրիարքական ընտրութիւններին, որ կուսակցական կուռներ տեղի ունենալին, այլ ընտրովին մի առանձին գործի:

Ազգային ժողովում մի պատկառելի երեցիկի տալարութեամբ է շնորհակալութեան քուէ տալ Սպարդաւեան Յովհաննիսի Էփէնդի խոսքի բարեգործ հային՝ Մեսրոպեան վարժարանի հիմնադրութեան առթիւ:

Այն ազգային ժողովը, որ աննը-

շան գէպերում, ոչինչ և չնչին գործերի համար իւր շնորհակալութեան քուէն չէ խնայում, այս անգամ չէ կամենում շնորհակալութիւն լայնել Յովհաննիսի Սպարդաւեան բարեգործ հային, որ այնքան բարեգործութիւններ է կատարել:

Այդ մերժումը արգարացնում է Ազգային ժողովը նրանով, իբրեւ թէ պաշտօնական թուղթ չունի իր նպատակից յետոյ նոյն Ազգային ժողովը մի ուրիշ նիստում Սպարդաւեան Յովհաննիսի Էփէնդուն շնորհակալութեան քուէ տալով «պէք» մեծ անունն է տալիս նրան:

Շնորհակալութեան քուէն մերժելու և լեռնոյ ցոյցեր անելով շնորհակալութեան քուէ տալու զարդիքը նրա մէջն էր, որ առաջին անգամ արած առաջարկութեան մէջ զրուած էր և Յովհաննիսի Սմեն. Առաջնորդի անունը: Սմեն. Մեղքեցեղի Սրբազանի անունը մեծ լուզումն էր մէջ Ազգային ժողովի մէջ տրամադրուած. մի կարգ մարդիկ, որոնք չէին իրենք էլ դու ինչ ազգութեան են պատկանում, ինչ հաւատի են և որ տիրոջ են ծառայում, իրստ վրդովեցան, մեռան,

սակցութիւնը:

— Ազգա, ասում էր Ակոր աղայի բարեկամներից մինը, ձեր տունը գող է մտել, Հովհաննիսի յալիչտակելուց յետ փողերի էլ է դիպում:

— Սա այնպիսի ուղտ է, ծիծաղելով պատասխանում էր Ակոր աղան, որ ամենի դռանն էլ չէր բացել, այսպիսի գողերի համար իմ գուռը միշտ բաց է, ով չէ ընդունում, այս անգամ գողերին, տայ Աստուած, որ չուտով ձեր ամենի դռանն էլ չէր:

«Ամեն ամեն» վրայ էին բերում մարդու տալու աղջիկ ունեցողները:

Մի ուրիշ կողմում մի քանի երեւոյթներ հաւաքուած խօսում էին փոխադրութեան մասին:

— Կու. ծանօթացած Տիգրան Պետրոսիկին հետ, հարցնում էր մինը:

— Այ, պատասխանում էր միւսը, բայց երեւում է, որ դա թիֆլիսիցի է:

— Հայերէն տալու են լաւ. չէ հասկանում, վրայ էր բերում երրորդը:

— Դէ, այդ մեր կիտաղապարտութեան մասին է, և դրա համար էլ նա չէ: Եւ ասում է մի այլը, ամենի տարբերութեամբ խիստ տարբերութեամբ է մեր մէջ, ընդունել օտարի տարբերութեամբ անգամ արժանաւորութեան վրայ հագնելու և ցոյց տալ իրեն, որպէս եւրոպացի: Եւ չէր տեսնում, որ ուսումնական է, այնուամենայնիւ և աւելացնում է, որ Ակոր աղայի աղջիկը իւր ընտանեւորում է, փառ է փորձած թանը սեռերի քան անփորձ մածոնը:

— Ամբողջ ամբողջ միմէ օր, Հովհաննիսի

հոգիները դուրս եկան և քուէն չը տուին:

Ի հարկ է, այդպէս կազմակերպուած ժողովը ինչ է, որ նրա շնորհակալութեան քուէն ինչ լինի. Սպարդաւեան բարեգործութիւն չի արել Ազգային ժողովի շնորհակալութեան քուէն պատանաւում համար, ազգը նրանից շնորհակալ է և այդ նրան բաւական է: Ինչ վերաբերում է Սմեն. Մեղքեցեղի Սրբազանին, այդ մասին խօսելն անգամ ազգի արժանապատուութեան գէտ ենք համարում: Ազգային ժողովն իւր փոքրիկ վարժարանը նրան ոչինչ կարող չէ անել, այլ զրանով իւր անկման վկայութիւնն է տալիս:

Ինչու համար է Ազգային ժողովը Սպարդաւեան Յովհաննիսի Էփէնդուն շնորհակալութիւն լայնելու և նրան ազգի բարեբար տունը տալիս: Անտարակոյս նրա համար, որ այդ հայ մարդը բարեգործ է, շատ նշանաւոր բարութիւններ ունի արած ազգին՝ հիմնելով հիւանդանոց, օրիորդաց դպրոց, Մեսրոպեան վարժարան և այլն:

Թող ուրեմն այդ Ազգային ժողովը լսէ ազգի այդ բարեբար բերանից իւր դատապարտութիւնը:

Մեսրոպեան վարժարանի հիմ-

նովին չկարողացաւ ճանաչել նրան:

— Ո՛չ, այդպիսի գէպերում հարկաւոր է ոչ թէ մի ամիս, այլ տարի. օրիորդ կախարդուել է արտաքինով, նա ինչ գիտէ Տիգրան Պետրոսիկի անցեալի մասին, նա բաւականացել է միմիայն նրանով, որ լսել է թէ հայր և մայր չունի, որ Մոսկուայում է աւարտած, որ ունի համալսարանական դիպլոմ, որ Ե. քաղաքիցն է, նա չգիտէ մինչև այսօր թէ իւր ապագայ մարդը ինչ գործով է պարապում, չնայելով որ Ակոր աղան կարող է տալ և տալիս էլ է այնքան օժիւր, որ իւր փեսան կարող է կրնա փողի տօկասով ապրել, այնուամենայնիւ պէտք է, կարծում է, լաւ ճանաչել այն մարդուն, որի հետ ինքը անբախտելի կապերով միանում է:

— Այդ մեղ չէ վերաբերում, մէջ մտաւ մի ուրիշը. ձեզ ով կարող էր մինչ Ակոր աղայի փեսայի վերայ մինչ հրաւիրուած ենք այստեղ ուրախ է, կարծում է, լաւ ճանաչել այն մարդուն, որի հետ ինքը անբախտելի կապերով միանում է:

— Այդ մեղ չէ վերաբերում, մէջ մտաւ մի ուրիշը. ձեզ ով կարող էր մինչ Ակոր աղայի փեսայի վերայ մինչ հրաւիրուած ենք այստեղ ուրախ է, կարծում է, լաւ ճանաչել այն մարդուն, որի հետ ինքը անբախտելի կապերով միանում է:

նախնական աստիճանի կատարումը հանգիստի ժամանակ ահա ինչ է ասում Ամեն. Մելքիսեդեկ Սրբազանին Ազգային ժողովից ազգի բարեբար կոչումը Սարգսյան Յովհաննէս Եփէնդին:

«Սրբազան Հայր, իմ հանգուցեալ Հարազատին հետ Զեր Հոգեշունչ խօսքերէն շարժուելով Ազգային Հիւանդանոցը վերաշինեցինք: Ես այսօր կ'ըսեմ դարձեալ Զեր Հոգեշունքով խօսքերէն: Զեր Առաջնորդութենէ առաջ Իգմիլի ազգայինք այնքան վրդովուած էին Եղեռնանի անխոհեմ վարմունքով (Աստուած թող ներէ իրեն) որ չէ թէ միայն Ազգին պատիւն ընկած էր կառավարութեան և օտարաց առջև, այլ և նոյն իսկ մեր տոհմին վտանգ կ'ապառնար. . . զոհութիւն Ամենակարողին Աստուծոյ, արդարութիւնն երևան ելաւ, յանցաւորները դատաւարութեան և Զեր դատարանէն սենն ու խաղաղութիւնը վերահաստատուեցան քաղաքի մեջ: զանազան ազգային կարեւոր Հաստատութիւններ շինուեցան, բարեկարգութիւններ եղան և Ազգին պատիւը բարձրացաւ թէ կառավարութեան և թէ օտարաց առջև:

Խօսքը շարունակելով մեծանուն բարեգործը ասում է. «Եթէ մի գլխաւոր պաշտօնն է՝ Եկեղեցին պայծառութեան մէջ պահել, զարդանալով թիւր բազմացնել, անոնց բարեկարգութեան խնամ տանել, աղքատաց պատասխաններ շինել և ազգային զանազան Հաստատութիւններ աւելցնել. ահա ասոնք կը կատարուին Հոս Զեր իմաստուն և Հո-

գեշունչ խօսքերու ներշնչմամբ»:

Դրանից էլ աւելի մեծ դատարարութիւն կառող չէ լինել. Հոս կացողը Հաստատում է:

Ի զուր է աշխատում ալժմեան Ազգային ժողովի մէջ տեղող ուղին, օգտիւ իւր օրգաններով մարդեցնել ժողովրդին, մինչև անգամ մեր երկրի ժողովրդի վերայ ազգէ: Ազգային ժողովը մեր երկրում ալժմեալն զինն և արժէքն ունի, ինչ որ ինքն իրեն տուել է, աւելին չստանէ. ազգն իւր կողմից էլ ոչինչ մի լաւ բան չէ սպասում նրանից:

Այնպէս, ինչպէս կազմակերպուած է այսօր Ազգային ժողովը, նա վրանասկար և վտանգաւոր է նոյն իսկ թիւրքիւն Հայոց սահմանադրութեան համար: Ուրիշ էլ որ ոչինչ չստանալ, արդէն դրան ապացուց է Պոլսոյ պատրիարքական ընտրութիւնը և յետոյ Երուսաղէմի պատրիարքական ընտրութիւնը...

Ս. Ս.

Ք Ր Ո Ն Ի Կ Ո Ն

«Արարատ» ամսագրի վերջին համարում իւրեկարեւոր ծանուցումը, յայտարարուած է հետեւեալը. «Եւրոպայի վախճանեալ Սողոմոն Պապէի ծառայողները իրանց հաւատարմատարի միջոցաւ մատուցած լինելով Նորին Վեհափառութեան ի վաւերացումն, Նորին Վեհափառութիւնն նախ քան զայս վաւերացումը հանձնաւ հրատարակել ի դիտութիւն, զի եթէ կան անձինք որ Սողոմոն Պապէի ծառայողները լինեն փաստեր ունին, առաջարկեն յենթաց երկուց ամսոց, որպէս զի կարելի լինի գործին արդարութեամբ ընթացք տալ»:

Չենք կարծում որ երբեք ամսուայ

մէջ կարելի լինի այդ գործին արդարութեամբ ընթացք տալ քանի որ մի քանի տարի շարունակ գործը ծուռ ճանապարհի վերայ զննու աշխատել են զանազան հաւատարմատարներ: Օրինակ Առաքել քահանայ Աղիզեանի մայրը ճիւղադրութեան մէջ հանգուցեալ Սողոմոն Պապէն ծառայող է նշանակուած, բայց այդ քահանայի մայրը քոյրեր ունի, որոնք կենդանի են դեռ, բայց ճիւղադրութեան մէջ չեն մտած, ծածկուած մնում են: Ո՛վ է ս. Եւփանտում Պապէն ծառայողներին հաւատարմատար հանդիսացել, զրա անունը «Արարատում» գրուած է, այն ինչ այդ շատ հարկաւոր էր:

Որովհետեւ Սողոմոն Պապէն իր ամսին է խօսքը հարկաւոր հեք համարում յայտնելու, որ Երուսաղէմի հայոց Միաբնակութիւնն էլ բաւականից գումար ունի ստանալու Պապէն ծառայողներին, երբեք Երուսաղէմի հայոց միաբնակութեանը այդ բանը յայտնի չէ, որ մինչև օրս չէ հետեւել այդ գործին:

Կուրանեան նահանգի վարչիկալի կազմի երկաթուղու Արմալի կայարանում, ինչպէս հաղորդում է «Եր. Եռ» լրագիրը, տեղի ունեցաւ հետեւեալ վրդովեցուցիչ դէպքը: Մայիսի 23-ին զինուորային ծառայող 111-րդ ընտանիքի տէր մի կին նստեց III-րդ կարգի վագոնում: Այդ ժամանակ յանկարծ ներս է մտնում կոնդուկտորը և տոկոսում է կնոջը փոխել տեղը: Երկու կողմից էլ ընդդիմութիւնը երկար շարունակուեցաւ, այն ինչ զնաչքը տեղից շարժուեցաւ: Կոնդուկտորը դուրս նետեց վագոնից ծառայողին, իր իրերը և այնպէս ստատիկ դուրս հրեղեց խոզ կնոջ, որ նա վաղը ընկաւ և ոտները մնացին վագոնների մէջ տեղում, որոնց հայրաձայն խոյն կարուցեցան մինչև ծնկները խոզի երկու ոտները և վերադարձուեցաւ մի ձեռքը: Թշուառ կնոջ աղաղակից վագոններում գոմուղձանապարհորդ

ները մէջ ստատիկ զիտթութիւն ընկաւ: Դնաչքը կանգնեցրին, որ տեղեց ամբողջ երեք ժամ և Պետրոգորսկի գնացող բժիշկները սկսեցին օգնութիւն հասցնել վերադարձում կնոջը: Բայց որովհետեւ Արմալիում հիւանդանոց չկայ, ուստի հիւանդին նայն գնացքով տարան Նեկինովսկի կայարանը, ուր հիւանդը չկարողանալով դիմանալ ստատիկ ցաւին, ստակալի տանջանքներով յետոյ աւանդեց հողին: Ասում են, որ այդ մասին արձանագրել է կաղնած և կոնդուկտորը կաղնատարութեամբ է:

1885 թուականի ընթացքում Պետրոգորսկի կայարանում կտրած է հետեւեալ քանակութեամբ գրամ 5,343,041 հատ օրլուխայէրիւս, գումարաւ 26,715,055 ռ., 29,011 հատ երեք ռուբլիանոց, գումարաւ 87,033 ռ., 499,510 հատ մի ռուբլիանոց, գումարաւ 499,510 ռ., 43,500,000 ռ. մետաղական դրամ և անցեալ տարւանից 3,820,050 ռուբլիով աւելի թղթադրամ փոխանակութեան համար գրամ կտրած է—տրծաթեայ 750,005 ռ. և պղնձեայ 100,000 ռ. 37 կ.: 1884 թուականից 400,000 ռուբլիով պակաս:

ԳՐԱՐԱՆ. յունիսի 2-ին երեկոյան տեղւոյս քաղաքային դպրոցի մի աշակերտ Կարս դեսուս լրջանային խեղտուեցաւ: Գետից հանցին նրան, բայց ընկել աշխատութիւնը իրարանցաւ: անշնչացած դիակը տարան տուն:

Վիճակագրական տեղեկութիւններից իմացում է, որ անցեալ տարի Պետրոպոլի քաղաքի մօտ գոմուղձ Զիւրկաթի ծծմբի հանքերից գոյացել է 80,000 պուդ ծծմբ: Բայց ծծմբը, ինչպէս հաղորդում է «Կասնի» լրագիրը, մտաւ Շիրակի և ընդ Բազումայ գործարանը:

Կովկասեան վաճառականների մի

ընկերութիւն մտադիր է ինչպէս հաղորդում է «Պետ. Եռ» լրագիրը, պարտել Ամու-Գարի գետաբերանում և Արալեան ծովի ափերում ձկնորսութեան արհեստով: Ներկայումս այդ մասին հաւաքում են կարեւոր տեղեկութիւններ:

Տեղւոյս կոնսուլատիայի նախանգամ և ս. Սարգսի վանահայր արժ. հայր Շիրակեանին յայտնի է ինչպէս որ մեկնեցաւ Եւփանտում: Միւսօրն օժմանը ներկայ գտնուեալ համար:

«Կառնի» լրագիրը տեղ է, որ Կովկասի կառավարչադեպտէ միջնորդել է նշանակելու սեմինարիայի սպանուած ընկտոր աւագ քահանայ Զուգեկուայի կնոջը հանգուցեալի ստացած ռուբլի քանակութեամբ տարիկան 1200 ռուբլի թոշակ և թէ այդ միջնորդութիւնը ստացել է Բարձրագոյն հաստատութիւն:

Այսպեալ որ սրանից երեք չորս տարի առաջ մի անապարհանակ և աւանդի տեղ էր, ուր կար միայն թուրքաւորների մի առու, այժմ քաղաք է դառնում: Ինչո՞ւ հարկերից աւելի աներ ունի՝ կանոնադրուած իր պարտքներով և հետզհետէ առաջանում և մեծանում է:

Ահա թէ ինչ է գրում այդ քաղաքի ներկայ ընակիչները մասին «Պետ. Եռ» լրագրի թղթակիցը. «Այսպեալ զի ընակիչները բաղկացած են հայերից, ռուսներէրց և պարսիկներից: Հայերի մեծամասնութիւնը չունի այստեղ բնակիք, հաստատութիւն չէ հաստատած: Նոյն դրութեան մէջ գրեցում են և պարսիկները, այդ պատճառով, ինչպէս հայերը, նոյնպէս և պարսիկները երկրի համար այնքան էլ օգտակար տարրեր չեն: Գաղթատեղիներ հիմնող չեն, որովհետեւ չունին հաստատութիւններ, թէ նրանք առաջնակցութիւն տարածող չեն,—այդ մասին խօսեն անգամ աւելորդ է: Կարծիք չկայ նաև, որ նրանք չեն կարող առաջացնել և զարգացնել ար-

տեսնողի աչքերը:

Կանայքն էլ ունեն իրենց խօսակցութեան նիւթը, այդ տեղի ծարուար փոփոխ էր Ակոր աղայի կնոյն, այդպիսի դէպքերում կանայք աւելի հետաքրքիր են քան թէ այդ մարդիկ զանազան հարցեր մինը միւսի ետեւից առաջարկում էին Ակոր աղայի կնոջը, որոնց նա մեծ բաւականութեամբ էր պատասխանում իրենց անկայանքով մի քանի տուտ բաներ: օրինակ նա պատմում էր, որ իւր փեսան տարեկան աշխատում է 2000-ից աւելի, որ օւնի ահալին անշարժ կաշքեր: Եւ քաղաքում որ աղիւս տոնի զաւակ է և սրանց նման մի շարք բաներ, այսպէս որ իւր ծարուարութեան վերջին արեւելք խանութը—այդպէս էր Ակոր աղայի կնոջ անունը—գրանցել էր քաղաքի հանդիսականներին և ներկայ էր: Իր կանայք այնքան հրապուրուած էին նրա խօսքերով, որ միշտ կրկնում էին «Երանի քեզ: Երիտարեթ խանութ, որ այդպիսի փեսայ ծարեցիր»:

Այնանց սենեակում չէր տեսնուում գեղեցիկ շաւիմի մէջ նա այդ ժամանակ իւր ընկերակիցներին հետ երբորդ սենեակում էր—իւր ննջարանում, նա հաղած էր իւր ամենախնայողի զգեստները և լազմած էր թաւեայ բազմակողմի վերայ: Նրա աջ կողմը նստած էր Երանիկը—աշխարհական դասակարգը, միւս կողմը Մարիամը—ձոյնի միմէն հօրաբնոյ աղջիկը, իսկ առջին կանգնած էր Մարգարիտը—մօրաբնոյ աղջիկը: Հոր օրիորդներն էլ ուրախ էին, բայց ի հարկ է ամենից աւելի շաւիմի մէջ, որ օրիորդներին մէջ փախում էր որպէս աստղ, իրար չէին

նրան «գեղեցիկ» ասում: Նրա կրակոտ սենեակի տեղի հարկում էր ամեն երիտասարդը, նրա ձակապի և աշխարհի վերայ խաղում էր Աստղիկը: Զոյնը, որ քան երիտասարդներ ցանկացել էին սեղմել նրա ձեռքի նման, արտակա ձեռները և չէին արժանացել այդ լազմի: Զոյնը, որ քան երիտասարդներ միմէն քան իւր երանքին, նրա փաթիկը օղբերկին երկրորդութեամբ, առաջարկելով էր ընդունել և ահա այդ օրը գեղեցիկ շաւիմի մէջ ամենամեծ էր:

—Այն դու, այսօր որ քան գեղեցիկ ես և երջանիկ, ասաց Երանիկը իւր մի ձեռք գնելով շաւիմի մի օւտին: —Այն Երանիկը, ես երջանիկ եմ, Տիգրան Պետրոպոլից իմ ցանկացած ամբողջութիւնը է, նա ինձ շատ է սիրում, նա խոստացաւ ինձ ամեն ինչ: Միտաւ, ան, եթէ գիտես, որ քան երկար նստակներ պիտի գրեմ քեզ, Երանիկ:

—Գուց իրար ինչպէս պիտի հասկնանք մեջ մտաւ Մարգարիտը, ասում են որ Տիգրան Պետրոպոլից լաւ չէ հասկանում հայերէն, իսկ դու օտար երէն:

—Ո՛չ, Տիգրան Պետրոպոլիցը բաւական գիտէ հայերէն և եթէ չգիտես, ել — հող չէ, մենք նշանացի ենք խօսում, ծիծաղելով պատասխանեց Զուրիկը: Երանիկը օր օր սիրահանները և նորաստեղծները աւելի շատ են հասկանում նշանացի քան խօսակցութեանը: Դու միամիտ եղիր, Տիգրան Պետրոպոլիցը չառաջ կը լրացնէ պակասը, պէտք է պարտքում նրա հետ:

—Իսկ եթէ լաւ դասերը չպատրաս-

տէ, կատակի ձեռով հարցրեց Մարիամը:

—Այն ժամանակ մի քանի ապուսկ կը տամ, պատասխանեց Զուրիկը: Եւ սեղմելով Շուշանիկի ձեռը այնպէս ջերմութեամբ, որ կարծես դա լինէր Տիգրան Պետրոպոլիցի ձեռը:

Երանիկը, որին յայտնի էր Զուրիկի միմէն ամուսնի կեանքը և զարմարեց, զարմանում էր թէ ինչպէս կարողացաւ Զուրիկը մտաւալ այն սիրահարական արկածները, որ ունեցել էր իւր Միգրայէլի հետ: Միգրայէլը, որ ամեն կողմից ամենաբաժանաւոր փեսացու կարող էր լինել Զուրիկին, որին վերջինս համարեալ Արտաւազոտի ընկեր էր Այն, կար մի արգելի—հարբաւորութիւնը, որով պարծնում էր Զուրիկը: Եւ որի կողմից Միգրայէլը այնքան երջանիկ չէր, բայց աշխատող էր, նա թէ և համալսարան և գիմնազիա չէր տեսած: Բայց բնութիւնը նրան պարզեւ էր խելք և ամեն բան արագ ըմբռնելու կարողութիւն. նա բնորոշուած էր բարձր շրջաններում որպէս համառ, խելացի և հասկացող, աշխատող և աղիւս երիտասարդ: Միգրայէլը այդ ժամանակ իւր 26 ամսայ հասակումն էր: Նա բացի այդ յատկութիւններից՝ տեսքով գեղեցիկ էր, նրա բարձր հասակը, լայն ձուկանքը, երեսի ուղիղ գծադրութիւնը և խաղկաւոր աչքերը հայացքը չափերին գրաւել էին, ի թիւս որոյ և Զուրիկին ինքն... —Զուրիկին, դու երկար ես մնալու այստեղ Տիգրան Պետրոպոլիցի հետ: —Ո՛չ, հողի մի շարժից մենք դու հետ եմ, եւ այնտեղ Տիգրան Պետ-

րոպոլից ծախելու է իւր անշարժ կաշքերը, որից յետոյ մինը գնալու ենք Մոսկուա: Եւ այնտեղ բաւական ժամանակ մնալուց յետոյ կը վերադառնանք այստեղ: Տիգրան Պետրոպոլիցը ինձ այսպէս խոստացաւ:

—Եւ դու համաձայնեցար այդպէս շարունակ բաժանաւորութեան, միտաւորութեան, ասացին երեք օրիորդները: —Ի՞նչ կարող եմ անել, Տիգրան Պետրոպոլիցը այդպէս է կամում: Եւ անց շուտ շուտ նամակներ կը գրեն, նորութիւններ կը յայտնեն և այնպէս շուտ կ'անցնի ժամանակը, որ մենք էլ չենք նկատել:

—Այդ քեզ համար Զուրիկին չան, և ոչ մեզ... բայց դու գիտես մի նորութիւն, յանկարծ հարցրեց Երանիկը: —Ի՞նչ նորութիւն, և ոչինչ չգիտես:

—Միգրայէլը երկի վերադարձաւ և այսօր հրաւիրուած է քահանայութիւն:

—Եթէ, չառադուեալով հարցրեց Զուրիկին:

—Այո, բայց նա եկած է մի քանի օրով ու շուտով գնալու է, ինչպէս ինքը ասում է:

—Բայց ինչու ինձ չապցնել:

—Այդ չգիտես, չնայելով ասաց Երանիկը, հարկաւոր ասաց, եւ չէր համարում յայտնել, բայց չկարողացաւ համարել:

Հազիւ վերջացրել էր իւր խօսքը Երանիկը, որ ներս մտաւ Նիկոլայ ընկեր խանութը և մօտենալով Զուրիկին, համարեց նրա ձակապը:

—Պատրիարք և ոչ իսկ, Տիգրան Պետրոպոլիցը և բոլոր հանդիսականները քահանայի հետ միասին սպասում են իր-

քեզ:

—Նա բոլորովին պատրաստ եմ:

Երիտարեթ խանութը դուրս եկաւ: Յաւր արդեն թէ ևս սպասում էր եւրպական կարգ ու սարգսով, թէ և նրա տանից բոլոր հայկական նախնական սովորութիւնները մնաւ բարեւ: Երանիկը, բայց նա այս անգամ կամեւում էր քաղաքի տեղափոխութեան համաձայն կատարել իւր գեղեցիկ շաւիմի միմէն հարսանեաց հանգիստը: Երբ կիւնը նրան յայտնեց, որ Զուրիկին պատրաստ է, նա առաւ իւր հետ տեղական «տաղ և քանակ» անոնները և դիմեց աղջկայ սենեակը: Նուազած ծուռերը սկսեցին նուազել: Եւ հայրը իւր դստեր ձեռքից բռնած դուրս եկաւ սենեակից, երբ նրանք մօտեցան հանդիսականների սենեակին, նուազած ծուռերը տեղական սովորութեան համաձայն երգեցին:

«Բազուլի նազիկ վարդ, անա դարձաւ ժամանակ է»:

Բոլոր անոնները բոլոր աշխարհը փախար է:

Երբ Զուրիկին երեկեայ սենեակում լուցին, Ակոր աղան մօտեցաւ: Տիգրան Պետրոպոլիցը, որ այդ ժամանակ կանգնած էր քահանայի մօտ, դուրսը քեզ և քահանայապետութեան երջանիկ և բաղդաւոր լինելը նախանշել էր թշուառների, այս ասելով Ակոր աղան համարեց նախ իւր փեսայի և ապա Զուրիկին ձակապը:

Բոլոր երիտասարդները զմայլած էին Զուրիկին զգեցողութեան վերայ: Երջանիկ ամուսին՝ ասում էին նրանք միմեանց, միմային դրանց մէջ մի երկ-

գիւնարեւութիւնը և առհասարակեալ թիւերը, Հայերի մեծամասնութիւնը պարտաւոր է զինելով զառաւելի քան արդարեւ իրենց հոգիով և զանոնք իրենց լազարեանի միջոցով արշաւանդները յետոյ եղած վտարման արշաւանդները (տարապան) կամ միկտաններն են, որոնք մի չէլ անպիտան օգին ծախում էին 3 լուսնիով, իսկ ֆրանսիական բուլկին (սպիտակ հաց) 50 կոպէկով: Ինչ կարծիք, որ այսպիսի առհասարակեանքը չեն կարող օգտակար լինել երկրին և նրա մէջ քաղաքակրթութիւնը տարածելուն: Իսկ ինչ վերաբերում է ուսանելուն, որոնք սակաւագոյն ևս, հազարից աւելի չեն (հաշուելով ստոր. աստիճանաւորներին) կազմում են ինտելիգենտ դասը: Արտադրութիւնը ներկայումս ստացւում է 90 տեսակ պարբերական հրատարակութիւններ, թուով 550 հատ—մի յարգելի թուանշան, մանաւանդ եթէ ուշադրութիւն դարձնենք այդ թուանշանի համեմատական յարաբերութեանը ուսու ընտելիների հետ:

ՀՈՂԱՅԻՆ ԵՒ ԱՆՁՆԱԿԱՆ ԻՐԱՌՈՒՆՔԻ ՀԻՆ ՎՐԱՍՏԱՆՈՒՄ՝
(Երկրորդին հետագոտութիւն)

Այսպիսով հանգային հոգը սկսում է դառնալ մասնաւորաց անպահանջութիւն, որոնք դիցուք զեռ ևս շարունակում են իրենց հողագործական արարածները: Եկեղեցիները կամ վանքերը եկեղեցականներին կամ վանքականներին ձեռնարկ, ինչպէս երևում է երկու դէպքից, հողագործ չեն, բայց հողատէր են և այս երկու դէպքն էլ ժողովրդին շփոթում են պատճառում: Ամեն մի նոր գաղափար, ինչպէս էլ որ պարզ լինի, ամբողջ աշխարհում էլ փոքրիկը սովոր էր արածեցնել իւր հօտը թագաւորական հողում և նրան հարկ վճարել: Բայց երբ վերջինս յատկապէս մի կտոր

*) Տես «Կոյր-Գար» № 83.

տարածք էր, որ ամենից հեռու կանգնած, խորատուրած իւր մտքերի մէջ, կարծես չէր տեսնում իւր շուրջը կատարած—դա Միքայէլ Հայկազանն էր: Շուշանիկի հօրեղբոր որդին և Հովիթի սիրելի հայտը լեզուի նախկին ուսուցիչը, նա միայն երբեք երբեք արտաքինում էր իւր գլուխը և նայում Հովիթի սիրելի, Հովիթի մէջ էր իւր կողմից որոնում էր Միքայէլին, յանկարծ երկուսի հայեացքները պատահեցան միմեանց, մի սարսուռ անցաւ Հովիթի մէջ ամբողջ մարմնից, բայց այդ բանը ոչեւ ջնկած

միտքեցաւ պատկերը երբ լուսեցաւ քահանայի սեռ առեալ զձեռն իւրով: Խօսքերը Միքայէլը սարսուռ, բայց չուսող նա ինքն իրեն յոյս տուեց: «Քաջութեամբ պատկերազարդ բոլոր զգացմունքներից զէմ, որ յաղթող հանգիստ» ասաց նա ինքն իրեն Սպասուորները շարժանքով չէին ձեռնարկում սպասում էին քահանայի աւարտելուն, վերջապէս քահանայն իւր «պահպանիչը» ևս վերջապէս բացուեցան չիւրեր, հանդիմանալով «տեսներին» և «կեցցեաներին» հետ հորհուրեցին նորապատկերեան չէր մասնակցում միմեանց Միքայէլը, նա ձեռն համար վերցրեց շամ պատկերի գոտիքը և բարձրացրեց:

Երեսակատարութիւնը աւարտելուց և շարժանքով չիւրերը դատարկելուց յետոյ բոլոր հիւրերը գիւնեցին ներքեւ նայարկի ընդարձակ դահլիճը, որտեղ պատրաստած էր ձուկ ընթրիքը: Ուստի թիւերը ընդհանուր էր, միմեանց Միքայէլն էր, որ իւր սովորութեան հակառակ այսօր քիչ էր խօսում և

հող Սիւնի մայրաթոռին՝ ժողովուրդը խռովեց՝ նա սովոր չէր վճարել մասնաւոր անձին կամ հիմնարկութեան հարկ և այդ պատճառով թագաւորը որոշում է, թէ ով իւր հօտը կարածացնի Սիւնի մայր աթոռին ընծայած հողում՝ հարկ վերջինս պիտի վճարէ, իսկ մնացած հողերում արածացնողը թագաւորին: Այսպիսի մի որոշում անուիլ է մեր այժմեան հասարակութեան մէջ, ուր սեպհականութեան գաղափարը սրբէն ընտելացած են, այն ինչ անհրաժեշտ էր այդ հին Վրաստանում, ուր այդ գաղափարը նոր պիտի մտնէ:

Ընծայելով Տիւրեան վանքին հողագործներին հողը, թագաւորը վրդովում է զիւրացիներին: Միայն չիւրեան թէ ինչ յարաբերութիւններ պիտի ունենան նոր հողատիրոջ հետ, ուստի և թագաւորը ի միջի այլոց որոշում է, Տիւրեան վանքին հողը մշակողը պարտաւոր է վճարել վանքին երկու կոտ ցորեն և սարալախ: Վանքական գիւղացիք ազատ են արքունական հարկերից, բայց պարտաւոր են վճարել թրքական հարկը և թագաւորին համար վարել 2 օր, հինգը 2 օր և քահանան անկ մէկ օր:

Այսպիսով մենք տեսնում ենք, որ 16 դարում զուգընթաց գործ են զբւոյսում հին ու նոր հողային և մի տեսակ խառն իրաւունքներ:

Գիւղացիք, անէր, ծխեր և գիւղացուց ընտանիքներ, որոշած թուով կամ գիւղով կամ գետերի ափերով կամ առանց յայտնելու նրանց ընտանիքեան տեղը որոշ անուամբ, և վաճառականներ իրենց ընտանիքեան քաղաքով կամ անուամբ կամ թուով ենթարկւում են մասնաւորաց իրաւաստութեան: Մենք պատահում ենք արդարեւ 14 դէպքերի, որոնցից 6 անգամ միեւնոյն մարդը ենթարկուել է ուրիշ իրաւունքին իւր բոլոր կայքերով: Մարդիկներն մասին այդ տեսակ կարգաւորութիւնները զբւոյսում իրաւաստութեան են թագաւորից: Մարդ իւր կայքով կամ առանց այդ մասին մի որոշումով, ընծայվում է, ծախվում է, մի քանի դէպք

երկու էր, այդ նկատեց Ակոբ աղան, — Միքայէլ Հայկազան, Ակոբ աղան համալսարանական վիճակ ունենալուց յետոյ նա ամենի պիտի կցում էր «Ելը» ինչու արդէս անտարբեր էր գէպի մեր ուրախութիւնը, հարցրեց նա:

— Ընդհանրապէս, աղա, եթէ ևս անտարբեր լինէի դէպք այս հանգիստը, ինչ չէիք այստեղ տեսնել, միայն ևս մինչև հիմա էլ չեմ հասկանում, թէ ինչպէս օրիորդ Հովիթի մէջ այսպէս շատ համաձայնեցաւ ամուսնանալու, նա շատ անգամ տեսն էր, որ կուսանոց է մտնում:

— Բայց դուք տեսնում էք որ չմտաւ կուսանոց, ծիծաղելով ասաց Տիգրան Պետրոսիլը:

— Կարծում եմ, նայեալ ծիծաղել ձեռքով ասաց Միքայէլը, որ դրա պատճառը դուք էիք:

Գիւնին հեռագիտութեան տարածքից բոլորի գլխները, ուրախութիւնը ընդհանուր դարձաւ, վերջին գաւառները շառաւղարկելին կրկին անդամ նորապատկերի կենացը, այդ ժամանակ Միքայէլը լիք գաւառը ձեռն գարձաւ հանդիմանալներին:

«Պարտնէր, մեղադրելով ամեն միմեան յայտնի է մեր ուրախութեան պատճառը, բայց ես ուզում եմ երկու խօսքով յայտնել այն, ինչ որ զուտ է իմ սիրտը, երկար տարիներ է վեր ևս ճանաչում եմ այս պատկառելի գերդաստանը, որտեղ միշտ ընդունուել եմ ուրախութեամբ և սիրով: Որքան դժուար է ամեն ժամանակ իմ ուշադրութեամբ ևս եղել: Ակոբ աղան այսօր կատարում է իւր ցանկութիւններից

ընթացում թագաւորական բոլոր հարկերից ազատուած, կամ բոլոր հարկերից բացի, թրքականից և զինուորական հարկից կամ թէ միմեանց ազատուած է լինում թրքական: Միեւնոյն վիճակին ենթարկւում են և գիւղերը: Ինչպէս որ անձը կամ իւր կայքով և կամ առանց միտքի որոշումի այդ մասին ընծայվում է, այնպէս և գիւղը կամ առանց նրա հողերի միասին մի որոշումի կամ իւր ընտելիներով, կամ ընտելիներով և հողով և կամ իրենց հողով ենթարկւում են մասնաւորաց իրաւունքի տակ:

Այն պատեղից ծագում է անձնական իրաւունքը և վերջինից իրաւունքների ձեռնարկ կարելի է ենթադրել, որ անձնական իրաւունքը բաժանվում է մի քանի տեսակի:

Այդ իրաւունքը աւելի լայն և որոշ պիտի լինէր, այն դէպքում երբ գիւղացիք որոշուած անուամբ կամ գիւղեր իրենց ընտելիներով և հողերով էին ենթարկւում մասնաւորաց իրաւունքի, իսկ սահմանափակ պիտի լինէր, երբ դա վերաբերում էր գիւղերի կամ գիւղացուց առանց հողերի մասին մի որեւէ որոշումի:

Անձնական իրաւունքի վերայ աւելի պարզ գաղափար կազմելու համար հարկաւոր ենք համարում առաջ բերել մի քանի օրինակներ: 1568 թուին Բաղրատ թագաւորը ընծայում է Զաւար Գժաղախաշիլուս կոչուած գիւղը իւր ամրոցով և հարկով: 1533 թուին թագաւորը ընծայում է մի ուրիշին Ազաթիւր գիւղից («դաւա») (վարկահոյի հարկը) ստանալու իրաւունքը: 1590 թ. Ժաւոր գիւղը ընծայվում է վանքին, այսինքն իրաւունք է տրվում ստանալ գիւղից, երկու պահապան, մի սաղախ իւր աղակապակով, երկու հովիւ, սաղախ և կուրուխ (պարծայնի) և զինու հարկ) լեռների միւս կողմից զաւա՛ լեռների այս կողմից և 40 կաւից հաց թագաւորի արդիւնքից: Մի տեղ գիւղական մի գերդաստան պարտաւոր էր վճարել իւր տիրոջ տարէնը 5 կօղ զինի, 20 լիւր թխած հաց և 2 ծուկը, իսկ մի այլ տեղ 400 թխած

ամենազկուտորը, ես ցանկանում եմ որ այս ամուսնութեան մէջ նորապատկերները լինին երջանիկ, նրանց ընտանեկան կեանքը լինի նախանշելի, որ նրանք արդարեւ լինին արժանաւոր հայր և մայր իրենց որդիներին կրթելով և դաստիարակելով անպէս, որ նրանք լինին արժանաւոր որդիք հայրենեաց և ազգային ուսուցիչ, զեցույ ի նշան այդ անկեղծ ցանկութիւններին ևս մինչև վերջին կաթիլը պարգում եմ իմ գաւառը»:

Եւ նա խմեց լիք բաժակը մինչև վերջին կաթիլը, միւսները հեռուցին նրան:

Արդէն գիւնեցաւ ժամը 2-ն էր, հիւրերը հեռուցեալ սկսան իրենց հրաժարականը տալ, ամենքը մօտենում էին նորապատկերին իրենց «մաս բաւեալ» ասելու, հերթը հասաւ Միքայէլին, նա վերջին ճիւղը գործ դրեց և որով ստույգի բարեփոխումը մտեցաւ Հովիթի մէջ և այն ժամանակ իւր նա ընտելի նրա ձեռքը, Հովիթի մէջ զգաց, որ մի ինչ որ բան Միքայէլը գրեց իւր ձեռքը և նա շատ ճարպիկութեամբ կարողացաւ իւր գրքը պահում թագին այդ իրը, առանց մէկի նկատելուն: Այդ բողբոջը Հովիթի մէջ անհամբեր պատում էր հիւրերի հեռանալուն, մի վտառ նախադրացումն տեսնում էր նրա սիրտը, անհամբերութիւնը նկատելի էր նրա երեսին: Նա վերջապէս աղաւաղեալ «մաս բաւեալները» և անկատարի կերպով առանձնացաւ իւր սենեակը: Դա մի միջակ սենեակ էր, զարդարում չէր ևս արեւելեան ճաշակով, թանկագին գորգերը ծածկում էին նրա պատերը, մետաքսեայ վարագոյրը

հաց մի մի Գորուայ հարէք կշիւով: 12 ըստնանոց լիւրական կօղ զինի, 2 ծուկը պատուայ շատ ուտելիք (»), 1 լիւր մօմ 1/2 հարէք խուկ և 2 լիւր ձիւթալը:

Թէ ևս օրինակները չեն տալիս անձնական իրաւունքի վերայ մի ընդարձակ և որոշ գաղափար, զանե պարզում են նրա տեսիլները:

Մի գիւղացի վճարում է իւր տիրոջ մի ջնջին բան, իսկ միւսը շատ է վճարում, վերջինիս հրովարտակի մէջ գրած այն կէտը, թէ սա ազատուած է ամեն տեսակ մասնաւոր և թագաւորական հարկերից՝ բացառելով է մեղ այդ զանազանութիւնը:

Գիւղի պատկանելութիւն իրաւունք է տալիս մինին ստանալ միայն հարկ, միւսին զաւա՛ երրորդին սարալախ և կուրուխ և այլն:

Վերս յիշածից կարելի է հասկանալ, թէ ինչ էր նշանակում երբ մի տեղ թագաւորը մէկին ընծայում էր գիւղ, միւսին՝ գիւղ իւր ընտելիներով, երրորդին՝ գիւղ իւր հողերով, չորրորդին՝ գիւղ իւր ընտելիներով և հողերով, մէկին ընծայում էր գիւղացիներ հարկերից ազատ, միւսին առանց որոշելու այդ:

Այստեղ կարելի է ենթադրել, թէ գիւղի և գիւղացու պատկանելութիւնը իրաւունք էր տալիս տիրոջ ստանալ զբանցից այն ջնջին հարկը, որ վճարվում էր 12—15 դարերում, միեւնոյն ժամանակ թագաւորն էլ սրանցից բաժանում էր զանազան տեսակ հարկեր:

Թագաւորը գիւղացիներից հարկ չէր առնում, երբ գիւղը իւր ընտելիներով կամ միայն հողերով էր ընծայում, այն ժամանակ գիւղացիք հարկը պիտի վճարէին միասին թագաւորին մասամբ էլ մասնաւոր անձի կամ իրենց տիրոջ:

(Վը շարունակուել)

Ծածկում էր անկողնակալը, տեսնում էր փոքրիկ սեղանին մօտ երկու թաւեայ բաղկաթիւ և երկու աթոռ, սեղանի վերայ վառվում էին երկու արծաթե սեղանակներ, որոնց մէջ տեղը տեսնում էր Տիգրան Պետրոսիլը: Իրաւունքները Հովիթի մէջ ներս մտնելով, դոցեց զուրը և ընկաւ բաղկաթներից մէկին վերայ, նա շտապով հանեց գրգռանք Միքայէլի տուած իրը: — Դա նամակ էր չորս ծախած: — Եւրոյ բարեփոխում և անհանգրստութեամբ բացեց նամակը, նա զուրում էր ամբողջ մարմնով ստուն զբոսնելու կաթիլները երեսցան նրա մարմարեայ ճակատի վերայ, սկսեց կարգաւ:

«Հովիթի մէջ Այս նամակը երբ կարդաս իմ և քո մէջ ամեն ինչ վերջացած է, չնայելով որ դրա համար ևս դժեցի իմ ամեն նախնականցին—սիրտը այսուհետեւ իմ սիրտը այլ ևս չի կարող բարախել, ոչ թէ միմեանք քեզ համար այլ և ոչ մէկի համար, ես կարծում եմ, որ քեզանում գտնելու եմ երեսակայած կիւր, բայց սխալուեցայ և այն էլ չարաչար, Վաղուց հետէ ևս գրագրած է այն մտքով, թէ կարելի է արդեօք գտնել մի հաւատարիմ կին: Բնից տարի շարունակ իմ և քո մէջ եղած յարաբերութիւնները իրաւաստում էին ինձ, որ այժմ այդ կարելի է, որ կայ այդպիսի կին: Հովիթի մէջ, չեմ մոռացել ի հարկէ այն, որ շատ անգամ կըրկնում էիր, Վեմ էիր, Վեմ դու, Միքայէլ, կամ ոչ ոք» իսկ այսօր... այսօր դու ապացուցեցիր, որ չկայ հաւատարիմ կին, Բնից տարի է մենք միմեանց ճանա-

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

ԱՆԳԼԻՍ ԲԷՆԼԻՏԱՆՈՒԹՅԱՆ ԿԱԹՈՒԼԻԿՆԵՐԻ Եւրոպականների անկարգութիւնները ծագեցան, այնպէս որ մի քանի հողի վերաւորուեցան և մի քանիսն էլ լսեցուցան ջրում Պատճառը եղան նախ չինելու տեղում քան չինելու տեղում և Վոլֆ անունով երկու մշակներ, որոնցից մէկը կաթիլի էր, իսկ միւսը բողբոջական: Նրանք կուրեցին, որի ժամանակ կաթիլիքը տաքացած հարուածեց բողբոջականին, սրան օգնութեան եկան ուրիշները և այդպիսով ծագեցաւ կոկիւր: Երկու կուրեցիներ չեմ էլ հաշիւը տեսան և արձակեցին: Հետեալ օրը, ճաշի ժամանակ հաւաքուեցան մօտ 2000 հողի բողբոջականներ, զինուած փայտեայ մահակներով, երկաթեայ գաւազաններով, թիւրով, բանդով և քարերով և յարձակուեցան միմեան և բանից անսեղեակ բանուոր-կաթիլիներին վերայ: Նրանք ցրտ և ցան և զանա փնտրելով ազատութիւն ապաստարան նաւակներ վերայ: Հասնելով փախան, իսկ մի քանիսն հարուածներ ստացան որոնց ոտիկները տարան հիւանդանոց, իսկ մի քանիսն էլ սաստիկ նեղուելով յարձակուեցան թափուեցան ջրում: Եւրոպականներից, թափուեցան ջրում և լսեցուցան իրաւունքները բռնեցին մի կաթիլի և ստիպեցին, որ նոյնի պայման, բայց նա յայտնեց, որ չէ կամենում նոյնի ոչ ոքի, ով էլ լինի: Նա Գրա համար զարկեցին նրա զինին և վերաւորեցին, Բանուոր կաթիլիներին կանայքը, իմանալով կուրեցիներին մօտ, բայց ճանապարհին բողբոջականներ կողմից սաստիկ անպատուութիւններ և հայտնաբերել են իրարեւոյցան: Անկարգութիւնների առաջն առնելու համար սաստիկացած է ոտիկներին թիւր:

Զուտ ենք, միմեանց սիրում իմ թեւերը միշտ բաց էին քեզ համար և դու երբեք չէիր յապաղում ընկնելու իմ գիրկով, իսկ այսօր դու վազում և ընկնում ես մի օտարի գիրկով... գուցէ վաղը մի երրորդի... Մի բարեկամար իմ խօսքերով վերայ, դու գիտես, որ ես սիրում եմ ճշմարիտ և բաց խօսքը, միթէ խորը խօսքում սիրտը չպիտի տես վերջին անգամ այն, ինչ որ արդէն եղելութիւն է: Կո՛ւրեցի դէպք քեզ մինչև այսօր բոլոր առ բոլոր առում էր, այժմ ևս տեսում եմ քեզ, դու նեղ եւ խարդախ վերայ, դու երբեք ինձ հետ... եթէ սրտից յետոյ զգուս, արդէն ուշ է: Քո ապահովութեան և ապագայ ընտանեկան երջանակութեանը համար կարող ես ոչնչացնել այս նամակը: Նայեալ ևս միմեանք նախապաշարով ևս չեմ կամենում որ ինձանից քեզ մօտ յիշատակ մնայ, այդ պատճառով եմ ևս չի կարող բարախել, ոչ թէ միմեանք քեզ համար այլ և ոչ մէկի համար, ես կարծում եմ, որ քեզանում գտնելու եմ երեսակայած կիւր, բայց սխալուեցայ և այն էլ չարաչար, Վաղուց հետէ ևս գրագրած է այն մտքով, թէ կարելի է արդեօք գտնել մի հաւատարիմ կին: Բնից տարի շարունակ իմ և քո մէջ եղած յարաբերութիւնները իրաւաստում էին ինձ, որ այժմ այդ կարելի է, որ կայ այդպիսի կին: Հովիթի մէջ, չեմ մոռացել ի հարկէ այն, որ շատ անգամ կըրկնում էիր, Վեմ էիր, Վեմ դու, Միքայէլ, կամ ոչ ոք» իսկ այսօր... այսօր դու ապացուցեցիր, որ չկայ հաւատարիմ կին, Բնից տարի է մենք միմեանց ճանա-

Միքայէլ

(Վը շարունակուել)

Типографія М. Д. Ротшиданцъ и К^о Гол. пр., д. № 41